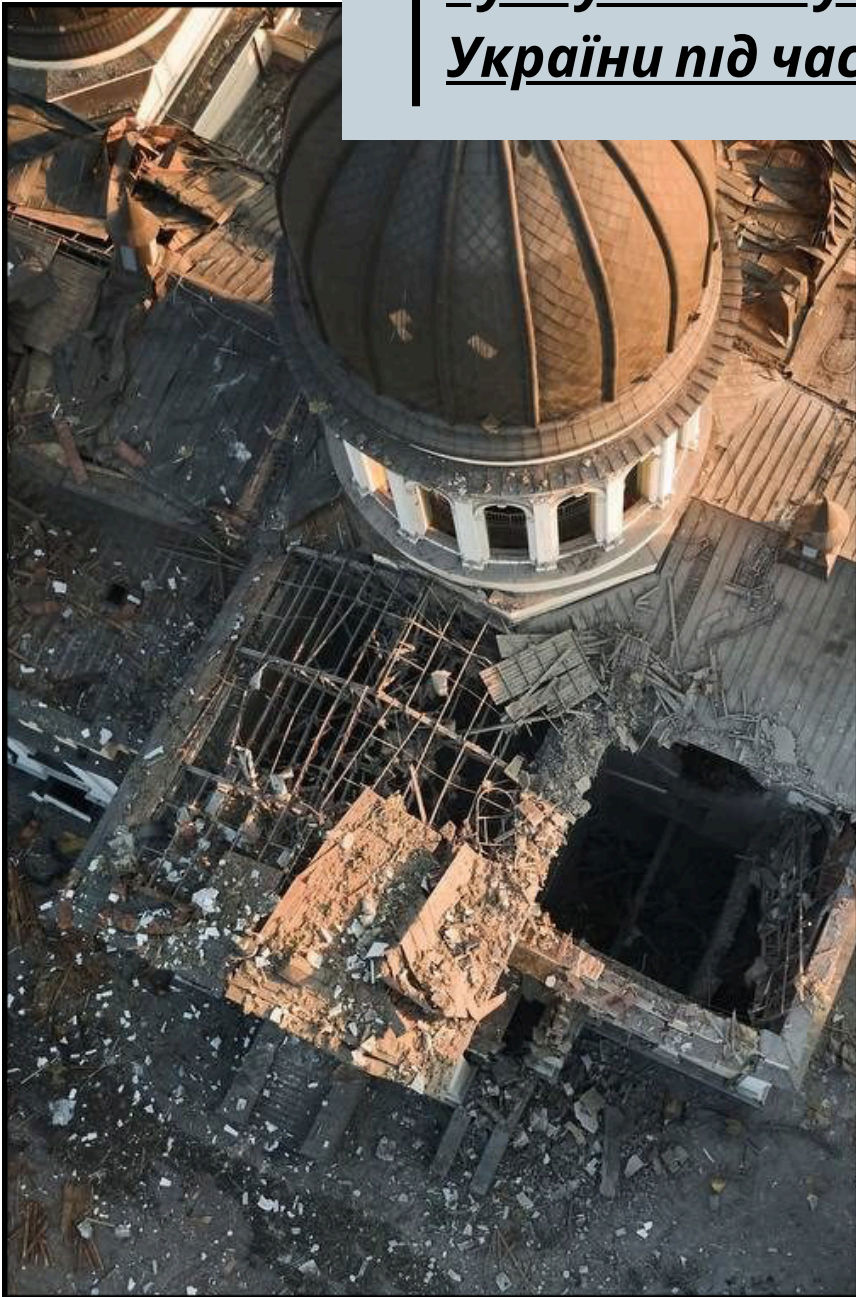

Руйнування культурної спадщини України під час війни

Команда Кримського інституту стратегічних досліджень представила попередні результати моніторингу стану об'єктів культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях. Уже близько шести років ми систематично проводимо цей моніторинг, і сьогодні ділимося досягненнями 2024 року в межах проєкту “Культурна спадщина України під час війни: посилення голосів українських експертів”. Основна увага зосереджена на окупованих частинах Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим.

Лише у 2024 році Кримський інститут стратегічних досліджень дослідив і верифікував понад 450 випадків знищення та пошкодження об'єктів культурної спадщини на окупованих і прифронтових територіях. Із них 285 об'єктів були задокументовані в межах поточного проєкту за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) і впроваджується Pact в Україні (з травня поточного року).

Усього ж на нашому сайті, де ми ведемо реєстр моніторингу з 2018 року, наведені відомості про руйнування близько 1000 пам'яток в Донецькій, Запорізькій, Луганській, Херсонській областях, АР Крим та м. Севастополь <https://ciss.org.ua/ua/reestr-obektiv-postrajdalih-vid-rosiskooi-agresiii.html>.

Експерти-монітори Кримського інституту стратегічних досліджень приділяють найбільшу увагу пам'яткам археології, які зазвичай залишаються поза увагою ЗМІ, крім окремих гучних випадків. Наразі наші фахівці верифікували знищення і пошкодження понад 800 об'єктів археологічної спадщини: курганів, поселень, ґрунтових могильників, що репрезентують українську історію від кам'яної доби до раннього модерного часу.

Так почав свою доповідь Голова моніторингової групи Кримського інституту стратегічних досліджень Денис Яшний: “Здавалося б, скільки можна говорити про руйнування культурної спадщини, та коли ми говоримо про це як про щось звичайне, систематичне і буденне – ми унормовуємо зло, тому маємо про це говорити, маємо нагадувати, що немає неважливих об'єктів культурної спадщини, немає неважливих пам'яток історії, вони всі важливі, і знищення будь-якої – це стирання пласту історії окремого регіону й країни в цілому”.

Більшість пам'яток археології в АР Крим та м. Севастополь постраждали через проведення незаконних розкопок під реалізацію російських інфраструктурних проєктів. У 2022-2023 році це було будівництво дороги Сімферополь — Мирний. Для реалізації цього проєкту було знищено численні кургани та поселення бронзової доби «Багай-1».

(https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=fa6d77a7f91b5429f5888ff5e178099f).

Одночасно із тим монітори проєкту фіксують незаконні переміщення окупаційними адміністраціями предметів з кримських музеїв на територію рф

(https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=31926bee83532ce2a9b1b3a5b3100281)

На територіях Донецької та Луганської областей наші монітори фіксують знищення й пошкодження об'єктів археологічної спадщини не лише внаслідок повномасштабного вторгнення 2022 року, але й у період АТО/ООС. Значна частина пам'яток археології постраждала через будівництво фортифікаційних споруд та обстріли.

У Донецькій області верифіковано пошкодження більше 160 об'єктів культурної спадщини, з них більше 80 в поточному проєкті (з травня 2024 року). Серед знищених повністю Садиба В. І. Немировича-Данченка у селі Нескучне (https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=fcb6f84e17b7aefc0e45a11e5b85695b), пошкоджені: єдиний пам'ятник авторства Івана Петровича Кавалерідзе, який зберігся в оригінальному бетоні у м. Святогірськ, комплекс споруд Святогірської лаври.

У Луганській області верифіковано руйнування й пошкодження більше 150 об'єктів культурної спадщини, більше 60-ти з них в поточному проєкті. Окрім пам'яток археології, які найбільше постраждали від зведення фортифікаційних укріплень, зафіксовані знищення об'єктів архітектури в Лисичанську, які формували т. зв. «бельгійський» кластер забудови (https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=5cb0bd7a4eae6bc005da64af530c4721), та одного з найстаріших залізничних вокзалів на Луганщині – в Попасній. (https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=4fc7af8b6a8faf2c2c71857bf55b7c75)

На території Запорізької області верифіковано руйнування 180 об'єктів культурної спадщини (70 в поточному проєкті), більша частина з яких – пам'ятки археології, які постраждали не тільки від обстрілів та будівництва російських фортифікаційних споруд, але й внаслідок знищення греблі Каховської ГЕС у 2023 році. Серед таких унікальний комплекс археологічних пам'яток на мисі Лиса Гора у Василівському районі, який налічує більше 20 щільно розташованих на невеликій площі об'єктів. (https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=bcd4faf89b6457285d6af1e5d2d5370d; https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=ae8a0c39cd7bf35e17407471bf0498b9)

У Херсонській області завдяки роботі моніторів Кримського інституту стратегічних досліджень верифіковано руйнування понад 140 об'єктів культурної спадщини (з них 55 – у межах поточного проєкту). Це стосується як окупованих територій, так і районів уздовж Дніпра, де російська армія веде активні обстріли.

Численні об'єкти археології були зруйновані саме через обстріли. На пам'ятку національного значення Кам'янську Січ, одну з трьох незатоплених козацьких січей, де були можливі археологічні дослідження, було скинуто авіабомби. https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=3182138794715383480), будівництвом фортифікаційних споруд та значно сильніше ніж в інших регіонах – паводком внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС. Також на Херсонщині найбільше фіксується випадків привласнення музейних цінностей та їх використання на окупованих територіях у російській пропаганді

(https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=c474697d6992bfbf74563cbc51d50b96;
https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=b471f6f229e7ff2bb37a14f8e01e2955;
https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=64b467ba38555978a37fb9ba36c805fd) .

Прослідковується цілеспрямована російська політика “культурного стирання” у знищенні пам'ятників жертвам Голодомору в Олешках, Новомиколаївці, Новій Каховці

(https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=f78c2abad03e61542f3498133eca8024;
https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=2d4187eddd3c9a7c957789a77691d82e;
https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=8efdc78dc1f71d9f12d03c62f5c4a52b;
https://ciss.org.ua/ua/sk_page.html?object_code=d48cc7d2292c084e3d85924ba610c1c6)

Олександр Симоненко як монітор стану пам'яток по Херсонській області також на пресконференції надав фотопідтвердження злочинів росіян проти культурної спадщини України на пізньоскіфських городищах Горностаївки та Любимівки, у Херсонському обласному краєзнавчому музеї, Херсонському художньому музеї, Бериславському районному музеї, Скадовському краєзнавчому музеї, Генічеському краєзнавчому музеї; показав, як росіяни знищують меморіали Голодомору та використовують музейні установи як базу для пропаганди російської ідеології.

Олександр Володимирович коментує руйнування пам'яток так: “Те, що нарobili наші північні сусіди із пам'ятками Херсонщини не піддається ніяким розумним оцінкам, тільки емоційним. Адже можна сказати, що Херсонська область – це центр південної степової зони України, і вона насичена археологічними пам'ятками практично всіх епох: від палеоліту і мезоліту на Присівашші до пізньоскіфських пам'яток, розташованих вздовж річок Дніпра і Конки, до середньовічних курганів”.

Ще одне важливе питання стосувалося людей, які займаються культурною спадщиною. Денис Яшний виголосив важиву тезу з цього приводу: “У фокусі діяльності Кримського інституту стратегічних досліджень, як і в багатьох інституцій, знаходяться пам'ятки, але часто поза фокусом є люди. Музейники, пам'яткоохоронці, які або опинилися на окупованих територіях, або загинули під час обстрілів чи в лавах Збройних сил України. Справа в тому, що, втрачаючи цих людей, разом з ними втрачаються і їхні специфічні вміння, які виховуються роками і десятиліттями. Втрата кожної такої людини – це фактично втрата перекладача, який говорить від речей [предметів] до нас”.

На пресконференції також обговорювалися такі питання:

- співпраця з центральними органами влади та іншими культурними й правоохоронними інституціями, зокрема міжнародними, в напрямі захисту та збереження пам'яток;
- наповнення державних реєстрів пам'яток (рухомих і нерухомих);
- інструменти дистанційного моніторингу;
- культурного стирання;
- притягнення до відповідальності винних у знищенні/руйнуванні викраденні об'єктів культурної спадщини;
- про маркери присутності української культури на окупованих територіях; та інші, про які ви зможете дізнатися, проглянувши [відеозапис](#) на ютуб каналі Кримського інституту стратегічних досліджень.